

Reflexia sureálne – absurdnej grotesky Chanocha Levina „A winter funeral“ v realizácii Slovenského národného divadla „Pohreb alebo svadba– čo skôr?“

Ingrida Hudecová

Abstrakt

V súčasnej dobe, keď je celý svet zasiahnutý pandémiou Covid-19 si čoraz viac uvedomujeme dôležitosť a významnú rolu múzického umenia v spoločnosti. Okrem mnohých iných subjektov vo veľkom meradle utrpel aj kultúrny a umelecký sektor. Divadelné umenie zažíva núdzovú situáciu v globálnom meradle. V priebehu roka sa divadlá uzatvorili a transformovali na miesta, vyhotovujúce online záznamy, ktoré aspoň takouto cestou poskytli priestor pre kontakt diváka s „novou formou divadelného zážitku“. V súvislosti s určitými obmedzeniami spôsobenými pandémiou Covid-19 je dôležité poznamenať, že ľudia sa vo všeobecnosti začali okrem mnohých zdanlivo banálnych záležitostí zaoberať viac existenciálnymi otázkami života. Avšak, v každej spoločnosti jestvujú aj takí jedinci, ktorí myslia iba na seba, na svoje záujmy a svojimi postojmi často kráť ubližujú druhým. Tak, ako to máme možnosť vidieť v inscenácii *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

Kľúčové slová

Izraelská dráma, mystika, smrť, existencia, fantazijnosť.

Úvod

Človek sa prostredníctvom uvedomenia stáva čoraz viac stredom svojho vlastného vesmíru. Reflektuje jedinečnosť svojej existencie, ktorá ale môže vyvrcholiť do absolútneho egoizmu či sebeckva voči druhým ľuďom. Tematika kolobehu života a ľudskej krutosti je prítomná predovšetkým v inscenácii hry izraelského dramatika Chanocha Levina *A Winter funeral*, respektíve *Pohreb v zime*. V predkladanej rozhľadovej štúdii sa pokúsím priblížiť poetiku izraelského dramatika Chanocha Levina v jeho hre *Pohreb v zime* v podaní tvorcov Činohry Slovenského národného divadla s názvom *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* (2019)

Cieleným zámerom bude nachádzať odpovede na otázky v čom a prečo je poetika Ch. Levina originálna? Na pozadí čoho môžeme nachádzať jedinečnú výpoveď izraelských dramatikov? V akých tendenciách sa do konfrontácie dostáva poetika tohto izraelského dramatika a slovenského režiséra Ondreja Spišáka v inscenácii *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* Pokladám za dôležité zaoberať sa niektorými dôležitými biografickými determinantami Chanocha Levina, ktoré formovali jeho nazeranie na život, ktorý sa odzrkadlil v jeho tvorbe.

1 Chanoch Levin (1943-1999)

Bol výnimočný izraelský dramatik, divadelný režisér a spisovateľ. Chanoch Levin sa narodil v chudobnej oblasti v Tel Avive v roku 1943. V tomto prostredí získal náboženské vzdelanie a pochopil riadenie politiky štátu. Chanoch Levin bol potomkom významných poľských rabinov. Levin bol priamo konfrontovaný so smrťou, čo je citeľný moment, ktorý sa odzrkadľuje v jeho tvorbe. Ako mladému chlapcovi mu zomrel otec priamo pred očami. Levin študoval filozofiu a hebrejskú literatúru. Počas vysokej školy sa prikláňal k izraelskej komunistickej strane, kde sa dostal do kontaktu s dramatikom Dannym Traczem. Bol dva krát ženatý, no v posledných rokoch svojho krátkeho života tvoril pár s herečkou Lillian Barreto, ktorú v krátkosti v texte spomeniem. Bol to vynikajúci autor, ktorý písal divadelné hry, piesne a príbehy.¹

Väčšinu svojich divadelných hier aj režíroval. Dramaturgička Činohry Slovenského národného divadla Darina Abrahámová sa na konferencii k inscenácii, ktorá je mojim východiskovým bodom vyjadrila, že Levin nebol ochotný podávať rozhovory s čím súvisel aj fakt, že nemal rád, keď niekto od neho chcel výklad poetiky, symbolov, skrytých znakov, ktoré boli v divadelnom diele zakódované. Nečudo, že nebol naklonený k dekódovaniu svojich diel, pretože vytváral diela, ktorých inšpiráciu čerpal vo svojom vlastnom živote. Jednotlivé charaktery, ktoré boli vsadené do jeho hier nachádzal v živote, izraelskej kultúre, ktorá pri procese seba-identifikácie absorbovala množstvo iných kultúr. Tu môžeme vidieť pra-pôvod židovského humoru a vtipu, ktorý bol kreovaný z rôznorodosti kultúr, ktoré vytvorili už dnes obyvatelia štátu Izrael.

1.1 Izraelská dráma – „background“ poetiky Chanocha Levina

Možno sa pýtate, v čom bol Chanoch Levin originálny a prečo si zaslúži našu pozornosť? Izraelská dráma je v dejinách divadla a drámy najmladšia, no paradoxne sa veľmi rýchlo rozvíjala. V porovnaní s európskym divadlom je izraelské divadlo veľmi mladé, pretože jeho história sa začala písať približne pred 100 rokmi, respektíve o 70 rokov skôr ako vznikol štát Izrael. Izraelská teatrologička Olga Levitan tento fakt predostiera v publikácii *Antológia izraelskej drámy*, kde tvrdí, že: „... prvá hra v hebrejčine bola uvedená v Jeruzaleme v roku 1889 a Izrael ako štát vznikol v roku 1948.“² Nedostatok divadelnej tradície až do prelomu dvadsiateho storočia ilustruje faktické prepojenie medzi izraelskou realitou a univerzálnou divadelnosťou. Rozmach izraelského divadla je výslovne prepojený so sekularizáciou židovského národa.³ Prečo židia nevytvárali divadelnú tradíciu skôr? Židia sa riadili zákonom Halacha, ktorý im z náboženského hľadiska neumožňoval zúčastňovať sa na akomkoľvek divadelnom či umeleckom podujatí, pretože to nachádzali v biblickom odkaze. Hebrejský Boh je opisovaný ako bytosť, ktorá netoleruje „odchýlky“ svojich veriacich. Na divadlá sa z pohľadu hebrejskej kultúry a inteligencie nazeralo ako na nemorálne inštitúcie helenistickej kultúry. Najväčším problémom, ktorý bránil v rozvoji hebrejského divadla bol fakt, že úlohou divadla vo

¹ ROKEM, F.: The labor of life. California: Stanford University Press, 2003, s. 9-12.

² LIEBRECHT, S.- LEVIN, H.- SOBOL, J.: Antológia izraelskej drámy. Bratislava: Divadelný ústav, 2017, s. 9.

³ LEVY, S. : The development of Israeli Theatre – A Brief Overview. In: BAYERDÖRFER, H. (ed.). *Theatralia Judaica II*. Tübingen: Die Deutsche Bibliothek- Cip Einheitsaufnahme, 1996. [online]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=KPbU5jJdEYC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Theatralia+Judaica+II&ots=3k1Pu8XH3c&sig=dRsP0xAlsukjpdPFWfIa_IDw4tw&redir_esc=y#v=onepage&q=Theatralia%20Judaica%20II&f=false

svojej podstate nebolo imitovať realitu, ale ju vytvárať.⁴ Shimon Levy, ktorý je profesorom na Univerzite v Tel Avive vo svojom článku *Israeli Theatre- A culmination of foreign and native influences* na základe vyššie spomenutého tvrdí, že prvý amatérsky hebrejský súbor The Lovers of the Hebrew Stage pôsobil v Palestíne až v rokoch 1904-1914. Prvé profesionálne divadlo, ktoré je známe pod názvom Habima bolo síce založené v Moskve v roku 1917, no postupom času získalo celosvetové uznanie, keď sa presťahovalo do Palestíny.⁵

Práve tu sa vytvára priestor pre pochopenie toho, kto bol Chanoch Levin a prečo si zaslúži uznanie. Jeho originalitu je nutné oceniť aj práve na základe náročných spoločensko-náboženských reálií, ktoré formovali nielen samotné izraelské povedomie, ale aj jeho schopnosť rozvíjať sa a napredovať v neprajnej spoločnosti.

Ako som spomínala vyššie v texte Chanoch Levin bol v ťažko sa rozvíjajúcej spoločnosti od svojho detstva konfrontovaný navyše ešte so smrťou, z čoho pramenil obrovský rezervoár inšpirácie, ktorá sa odzrkadlila v jeho tvorbe. Problematiku smrti je možné nájsť aj v jeho zbierke básní *Lives of the Dead*.

Ako dramatik a divadelný režisér vyvinul originálny, dramatický divadelný jazyk, ktorý vznikol kombináciou poetického textu a obrazov, ktoré navrhol spolu s hercami, scénografom, osvetľovačom a ďalšími dôležitými predstaviteľmi profesií, ktoré sú potrebné pri vzniku divadelnej inscenácie.⁶ Levinove hry sú charakteristické tým, že dokážu spájať tvorbu rôznorodých umelcov a predstavujú dokonalé spojenie medzi slovom a obrazom, ktoré je nepochybne založené na jeho láske k divadlu. Podľa všeobecného súhlasu sa Levin považuje za najväčšieho izraelského dramatika, hoci je mŕtvy.⁷ Jeho tvorba je charakteristická komédiami, tragédiami a satirickými kabaretmi.

Predtým, ako sa pokúsím bližšie analyzovať vybrané dielo musím demonštrovať fakt, že aj napriek rastúcemu záujmu o diela a život tohto dramatika vnímam ako určitý problém to, že existuje iba málo zdrojov o jeho práci v inom, ako v hebrejskom jazyku.

Divadelná poetika Chanocha Levina vychádza zo systematickej potreby kritizovať izraelskú spoločnosť a mainstreamovú ideológiu. Jeho cieľom je konfrontovať ju s fundamentálnymi ľudskými a existenciálnymi otázkami života a smrti.⁸ Svojím absurdným štýlom je prirovnávaný k britskému dramatikovi Haroldovi Pinterovi a írskemu dramatikovi Samuelovi Barclay

---

⁴ Ibid.

⁵ LEVY, S.: *Israeli Theatre. A culmination of foreign and native influences*. [online]. 2020. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://www.myjewishlearning.com/article/israeli-theatre/>

⁶ ROKEM, F.: *The Labor of Life: Selected Plays*. California: Stanford University Press, 2003. s. 9. [online]. Dostupné na:

https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=l8ioz_F4asMC&oi=fnd&pg=PR9&dq=the+labor+of+life+levin&ots=z_l09ENXa1&sig=54GP9pVIXvGSHWE_IXkvAIwLqeo&redir_esc=y#v=onepage&q=request&f=false

⁷ LAN, D.: *The World of Playwright Hanoch Levin*. [online]. 2020. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://www.nationaltheatre.org.uk/shows/world-playwright-hanoch-levin>

⁸ ROKEM, F.: *The Labor of Life: Selected Plays*. California: Stanford University Press, 2003. s. 9-10. [online]. Dostupné na:

https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=l8ioz_F4asMC&oi=fnd&pg=PR9&dq=the+labor+of+life+levin&ots=z_l09ENXa1&sig=54GP9pVIXvGSHWE_IXkvAIwLqeo&redir_esc=y#v=onepage&q=request&f=false

Beckettovi.⁹ Chanoch Levin získal množstvo divadelných ocenení nielen v Izraeli, ale aj v zahraničí. Jeho hry boli inscenované po celom svete. Levin nám zanechal duchovno-umelecký odkaz v podobe divadelných hier, rôznych kníh či zbierok kresieb.¹⁰

Jednou z výnimočných a zaujímavých hier Chanocha Levina je inscenácia s názvom *A Winter funreal*, respektíve *Pohreb v zime*. Pôvodná inscenácia mala premiéru v roku 1979 v Habima Theatre v Izraelskom národnom divadle v réžii samotného autora. Habima Theatre sa nachádza v Tel Avive, no pôvodne bolo založené v Moskve v roku 1917 a fungovalo pod záštitou Moskovského umeleckého divadla.¹¹ Inscenácia *Pohreb v zime* sa hrala v piatich krajinách na svete. Jej absurdný humor a magickosť si našiel priestor aj v slovenskom divadelnom prostredí. Dramaturgička Darina Abrahámová navrhovala zmenu názvu, nakoľko kultúrny kontext, v ktorom je divadelná hra zasadená t.j. zima v Izraeli asocuje na Slovensku iné predstavy. Osobne sa stretla s vdovou Chanocha Levina, herečkou Lillian Barreto a dohodli sa na názve *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* Tvorcovia Činohry SND našťudovali hru, ktorej preklad si objednali priamo z hebrejčiny. Inscenáciu režíroval originálny, súčasný divadelný režisér Ondrej Spišák, ktorý so svojim umeleckým cítením a neustále prekvapujúcou vynaliezavosťou vytvára na javisku komplex vzájomného prepojenia umelecko-mystických prvkov. Mystika a magickosť, ktorú vytvára Ondrej Spišák je do určitej miery podobná s mnohotvárnosťou Chanocha Levina.

Charakteristikou tvorby Chanocha Levina je svetskosť, irónia či plebejskosť. Jeho tvorba je plná absurdného židovského vtipu, tematiky života a smrti. Ako dieťa bol vychovávaný v určitej náboženskej viere, no postupom času sa snažil z náboženského kánonu vymaniť. Písal rôzne satirické hry a vo svojej mladosti bol rebelom, ktorý sa snažil ísť mimo prúdu.¹²

Postupom času sa začal zaoberať problematikou človeka v izraelskej spoločnosti, na ktorého nazeral v dvoch líniách. Prvou líniou bol pre neho človek- malomeštiak.

Druhou líniou bol pre neho obyčajný človek, ktorý nie je zosobneným intelektuálom, no zaslúži si úctu, porozumenie, pochopenie a lásku od druhých ľudí, pretože každý človek je schopný lásky, citu a emócie. V posledných rokoch svojho života sa Chanoch Levin vo svojej tvorbe začal zaoberať problematikou mytológie. No nezostáva iba na povrchu v zmysle dekódovania či ironizovania, ale kuje príbehy sureálneho rázu.

Práve túto polohu človeka so svojimi problémami, ktorý sa môže dostať do vyšších kruhov, no zároveň môže byť ešte väčším chudákom, je možné nájsť v inscenácii *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

2 Pohreb alebo svadba – čo skôr?

Poetická groteska *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* pramení v situácii, kde sa v jednej rodine má uskutočniť pohreb a svadba. Podľa zaužívaných zvyklostí sa pohreb nesmie odkladať a je

---

⁹ CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava : Slovenské národné divadlo, 2019, s. 22.

¹⁰ Tamže, s. 63.

¹¹ *HaBima: National Theatre of Israel*. [online]. 2020. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://embassies.gov.il/london/culture/IsraeliCulture/Theatre/Pages/HaBima---National-Theatre-of-Israel.aspx>

¹² CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 15.

nutné ho zrealizovať na druhý deň, čo znamená, že nemôže byť aj svadba aj pohreb. Ženy s ich manželmi sa rozhodnú, že neprijímajú informáciu o tom, že v rodine majú úmrtie, čo je východisková situácia, z ktorej sa odvíja dej. Už na začiatku pôvodnej hry je možné analyzovať ľudský charakter, ktorý je typický sebeckosťou. Konkrétne u matky Alte. V inscenačnom prístupe bratislavských tvorcov sa inscenácia začína na pozadí minimalistickej scény, kde prebieha rozhovor umierajúcej matky so svojim synom.

Obrázok 1 Scéna z inscenácie *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

Zdroj: snd.sk [cit. 2021-10-26] Dostupné na: https://snd.sk/inscenacia/3172/svadba-alebo-pohreb?_ga=2.32174462.173523982.1634925705-788179272.1632300086

Matku Alte stvárnila herečka Zuzana Kocúriková a syna Lačeka Bobičeka Ľuboš Kostelný. Hlavným medzníkom hry je fakt, že Laček Bobiček na smrteľnej posteli prisľúbi svojej matke Alte, ktorá ho vyzve, že sa s ňou prídu všetci rozlúčiť na jej pohreb. V inscenácii je možné badať dve línie, ako nazerať na smrť milovanej matky očami syna. Prvou líniou je prijatie smrti matky. Druhú líniu, ktorú môžeme obrazne vnímať ako druhú smrť je vyhnutie sa zabudnutiu. Preto Laček Bobiček prenasleduje svoju jedinou rodinu, ktorú má.

Obrázok 2 Scéna z inscenácie *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

Zdroj: snd.sk [cit. 2021-10-26] Dostupné na: https://snd.sk/inscenacia/3172/svadba-alebo-pohreb?_ga=2.32174462.173523982.1634925705-788179272.1632300086

V prvej scéne inscenácie matka zomrie, a práve tu sa začína rozbiehať smutno-smiešna hra, kedy sa Bobiček rozhodne ísť v noci navštíviť svoju tetu Šraciu a uja Rašesa, ktorých stvárňujú herečka Gabriela Dzuríková a Jozef Vajda. Jeho jediným cieľom je odovzdanie odkazu a až smutné vyprosovanie účasti na matkinom pohrebe, ktoré sa tiahne celou dejovou líniou inscenácie. Táto akcia sa odohráva na jednoduchej scéne, v ktorej sú využité iba dvere symbolizujúce priestor pred domom v zime. Postupným klopaním Bobička sa budia hlavní predstavitelia teta Šracia a ujo Rašes, ktorí chcú pred Bobičekom vytvoriť ilúziu, že spia a neskôr, že sú námesační a že neprestávajúce klopanie na dvere jednoducho nepočujú.

Môžeme tu badať dve akcie, ktoré vychádzajú z poetiky Chanocha Levina. Je to hra o krutosti, čo môžeme vidieť na scéne, kedy sa teta a ujo tvária, že búchanie na dvere nepočujú a tým vedome nechávajú Lačeka Bobičeka stáť pred dverami v zime.

Obrázok 3 Scéna z inscenácie *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

Zdroj: snd.sk [cit. 2021-10-26] Dostupné na: https://snd.sk/inscenacia/3172/svadba-alebo-pohreb?_ga=2.32174462.173523982.1634925705-788179272.1632300086

Druhou líniou, ktorú nachádzam nielen v tejto scéne, ale je prítomná v celom deji, je vyobrazenie submisívneho muža, ktorý sa riadi výlučne pokynmi svojej svojráznej manželky. V tvorbe Chanocha Levina je silne prítomné vyobrazovanie dominantných žien- kráľovien, ktoré sú aktívnymi prvkami rozvíjajúceho sa deja. Je to evidentné v rozhovore, kedy sa Šracia pýta svojho muža, čo je ich jediným cieľom? Rašes odpovedá, že jediné, čo chce je vydať svoju dcéru Velveciu, a nič to nemôže prekaziť, pretože na svadbu je pozvaných štyristo hostí, na ktorých čaká vyše osemsto kurčiat. Aj tieto formulácie sú stvárnené tak, že sú to skôr vsugerované a naučené výrazy a predstavy jeho ženy Šracie. Čo je neskôr dokázané aj vo výpovedi Šracie, ktorá hovorí o tom, že nebude riskovať Chuppah, respektíve baldachýn, pod ktorým stojí židovský pár na svojej svadbe, pretože ju stál celý jej život a všetky úspory.

Vo veľmi vtipnej konverzácii so svojim manželom sa mu snaží naznačiť, že práve toto by ich mohlo čakať za dverami, keby ich otvorili. Šracia sa pýta svojho muža: „... Kamže? Otvoriť mu. Je to Laček Bobiček, umrela mu matka a ide nám to povedať. Áno? Áno... nie? A keď mu otvoríme čo sa stane? Vojde. A potom? Povie nám to. A potom? Trochu si s ním poplačeme, možno. A tomu, kto zomrie- robíme čo? Čo za obrad robíme mŕtvemu? Pohreb. Ktorý sa podľa zvyklostí má konať kedy? Zajtra. A čo máme zajtra? Svadbu Velvecie? Pohreb a svadba čo je skôr? Kam tým mieriš? Niečo sa musí odložiť, zrušiť! Teraz mu otvoriš dvere a Velveciina svadba sa zruší!“¹³ Šracia neúnavne opakuje, že nechce počuť o ničom, čo nesúvisí so svadbou. A manžel túto scénu dopĺňa replikou: „Nehľadám problémy, neotváram dvere.“¹⁴

¹³ CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 63.

¹⁴ Tamže, s. 63.

Obrázok 4 Scéna z inscenácie Pohreb alebo svadba – čo skôr?

Zdroj: snd.sk [cit. 2021-10-26] Dostupné na: https://snd.sk/inscenacia/3172/svadba-alebo-pohreb?_ga=2.32174462.173523982.1634925705-788179272.1632300086

Pridávajú sa ďalší predstavitelia vrátane matky a otca ženicha. Matku Cickevu stvárňuje vynikajúca herečka Jana Olhová a jej muža Baraguncele herec Ivan Vojtek. Postupne sa v inscenácii dejová línia posúva, kde sa na scéne nachádzajú okrem oboch zastúpených strán rodičov aj samotná nevesta a ženich, ktorí sa na neprestávajúci buchot dverí postupne zobudili a rozhodli sa zistiť, že kto ich v noci budí. Nevestu Velveciu stvárnila herečka Mária Schumerová ako hosťujúca herečka Slovenského národného divadla a jej budúceho manžela Popočenka, si zahral herec Richard Autner. Dej graduje cez mnohé vtípne momenty, kde sa divák nevie rozhodnúť, či sa do určitej miery vnútorne stotožňuje so svojráznymi ženskými predstaviteľkami, či so submisívnymi, prítakávacími manželmi.

S aktívnym dejom, v ktorom sa začala akási vtípno-smutná naháňačka, s jediným cieľom odovzdania odkazu smútiaceho syna o smrti svojej matky, sa v rámci scénografie presúvame na rôzne miesta zvyšujúce pocit absurdity.

V domnejš snahe skryť sa pred možným problémom v podobe Lačeka Bobičeka sa oba páry rodičov spolu s ich deťmi snažia ukryť na pláži v zime. Aj tu je možné sledovať líniu absurdity, ktorá je na druhej strane sprevádzaná humorom charakteristickým židovskou kultúrou. Do príbehu sa začínajú integrovať rôzne postavy stvárňujúce bežcov či intelektuálov, ktorí nás

v konečnom dôsledku všetkých spájajú. Vynára sa nám tu problematika vyhlasovania sa za morálnu autoritu, ktorá ale v skutočnosti nie je taká, ako sa na prvý pohľad javí. V inscenácii je práve táto problematika vykreslená na pozadí postavy Profesora Kipernaja ktorého stvárnil Martin Huba. Profesor Kipernaj je starým mládencom, ktorého všetci na prvý pohľad vnímajú, ako morálnu autoritu, no v skutočnosti je to iba obyčajný majster so sfalšovaným titulom. Levin podchytil tento charakter svojším štýlom opäť na pozadí humoru. Profesora Kipernaja veľmi nahnevali susedia a rozhovor s Bobičekom, v ktorom sa informuje o podrobnostiach pohrebu, no Bobiček profesorovi Kipernajovi odpovedá iba, že pohreb bude o štvrtej. Profesor Kipernaj sa v zlosti nechá unášať emóciami, ktoré sú neskutočným prameňom smiechu a na javisku predvádza: „neuveriteľne svižnú grotesku človeka, ktorý stráca nervy.“¹⁵ Divácke ohlasy a potlesk po výstupe Martina Hubu sú toho dôkazom.

Kipernaj za ním ďalej volá: „... Kde sa stretneme? Na ktorom cintoríne? Alebo sa pôjde z nemocnice? Z ktorej? O štvrtej pri východe z nemocnice alebo pri vchode na cintorín? Bude organizovaný odvoz? Bude tam miesto aj pre mňa? Nemám auto! Mám ísť autobusom priamo na cintorín? Akou linkou? Odkiaľ ide? Z hlavnej stanice? Ako často chodí? A kde presne na vás mám čakať? Pri bráne alebo pri hrobe? Kde je hrob? Pri bráne? Je tam len jedna brána? Alebo pri plote? Z ktorej strany plota? Pohreb sa bude konať aj za silného dažďa? Ak nie, ako mi to dáte vedieť? Mám tam čakať v daždi? Je tam vôbec prístrešok? Ako dlho mám čakať? Či tam azda zavoláte v prípade zrušenia? Je tam telefón? Kancelária cintorína bude otvorená aj o štvrtej? Alebo mi zavoláte do telefónnej búdky? Či mám miesto toho zavolať ja vám? Ale kam? Do márnice v nemocnici? V ktorej nemocnici? Je v márnici telefón? Budete tam prítomný? Nechajú vás čakať pri telefóne? Nebudete im tam zavádzať? Budete vôbec schopný dvíhať telefóny? Alebo budete pohrúžený do smútku? Možno tam bude niekto pri vás, kto bude dvíhať telefóny? Ale kto? Máte v nemocnici kontakty? Kto za vás odpovie, keď vaša teta Šracia a celá rodina odišla? Alebo sa zveziem s vami? Možno by som mohol telefóny dvíhať ja? Ale keď budem pri vás v nemocnici, ako môžem byť zároveň na cintoríne? A keď nebudem na cintoríne a nebudem volať z cintorína, prečo by som mal čakať na svoj telefonát v nemocnici? Tak na ktorom konci telefónu bude lepšie, aby som bol? Na cintoríne? Alebo radšej v nemocnici? A čo ak bude telefón pokazený?“¹⁶

Okrem „morálnej autority“ sa do príbehu integrujú bežci a anjel smrti symbolizujúci neustálu prítomnosť smrti v našich životoch. Postupne si Angel Samuelov, ktorého stvárnil Ján Gallovič, odnáša postavu starnúceho joggera Rosenzweiga, respektíve Dušana Jamricha, ktorý sa spolu s bežcom Lichtensteinom t.j. Oldom Hlaváčekom snažili uniknúť smrti neustálym behaním, ktoré malo zlepšiť ich zdravie. Ako sa dej neustále vyvíja, je tu cítiť myšlienku absurdného správania sa žien, ktoré: „... tak veľmi taktizujú. Tak sa do svojej túžby vkladajú, tak sa naštartujú až dokonca vzlietnu. A doletia až do Himalájí.“¹⁷

Posun je evidentný aj v scénografii, ktorá Himaláje symbolicky vykresľuje prostredníctvom bielych vankúšov. Tu je možné sledovať Levinovu mystiku, ku ktorej má veľmi blízko aj režisér

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, H.: *Ako nepochovať svadbu*. [online]. 2019. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/508511-divadelny-tip-ako-nepochovat-svadbu/>

¹⁶ CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 67-68.

¹⁷ DVOŘÁKOVÁ, H.: *Ako nepochovať svadbu*. [online]. 2019. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/508511-divadelny-tip-ako-nepochovat-svadbu/>

Ondrej Spišák, ktorý si kladie otázku, no vzápätí konštatuje, že: „... Aká mystika sa dá nájsť v rodine ortodoxných malomeštiakov? Levin ju našiel. Ukázal nám náš egoizmus, náš strach a nenávisť v obludných rozmeroch. Vo veľkosti Himalájí, aby zároveň opísal naše večné duše len ako prdy vo vetre. Na jednej strane nás vystraší, že na konci života sa rozplynieme v priestore, ako zapáchajúci závan, a na druhej strane nám dá nádej, že existuje aj paralelný, druhý svet, kde sme všetci automaticky povznesení nad malicherné ľudské drobnosti z prvého sveta. V každom prežitom živote je prítomná mystika smrti. A mystika života spočíva v tom, že naša malosť nám dáva krídla. Že v naháňaní sa za ničotnou vecou, ktorá z pohľadu večnosti nič neznamená, dokážeme obletieť zemeguľu.“¹⁸

Slovenský výtvarník František Lipták spolu s režisérom Ondrejkom Spišákom vytvárajú dokonalé, magicko-senzuálne zážitky, ktoré si divák z inscenácie odnáša. Je to viditeľné aj v momente, kedy sa preniesieme do priestoru v ktorom dominuje mesiac vytvárajúci asociácie snívania či pri prvotnej scéne umierajúcej matky ležiacej na smrteľnej posteli, ktorá sa rapídne rýchlo transformuje na dvere, na ktoré neúnavne klope Laček Bobiček. Krutosť postáv vrcholí v scéne, kedy sa rodina preniesie do Himalájí a nutne sa potrebuje zohriať. Všetkým členom rodiny je veľká zima a tak náhodou narazia na budhistického mnícha Šachmandrinu, ktorého stvárnil Vladimír Obšil, reprezentujúci pokojný svet, diferentný od toho, v akom žijú protagonisti. Je tu možné nájsť presah do politiky, kedy sa v snahe zachrániť svoje životy pozeráme na absurdné pokusy upálenia mnícha, ktoré sú vystavané opäť na komických situáciách striedajúcich sa s absurditou a krutosťou. Cickeva a Šracia sa podporujú vo svojich argumentáciách, že veď ak má táto smrť zachrániť životy viacerých ľudí, prečo by sa nemohol obetovať? V tomto okamihu je tu prítomná agresivita, ktorá pramení vo vyjadrení Cickevi: „...Prečo nič neješ?! Nemáš domov?! Nemáš matku?! Si bezdomovec?! Chod' pracovať, ty parazit, hybaj! Aha ho, postí sa na náš účet.“¹⁹

---

¹⁸ ABRAHÁMOVÁ, D.: *Levin*. [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <https://snd.sk/levin#>

¹⁹ CHANOCH LEVIN: Pohreb *alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 76.

Obrázok 5 Scéna z inscenácie *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

Zdroj: snd.sk [cit. 2021-10-26] Dostupné na: https://snd.sk/inscenacia/3172/svadba-alebo-pohreb?_ga=2.32174462.173523982.1634925705-788179272.1632300086

Postupnou ignoranciou životných problémov si ženy ani nestihajú uvedomovať, že im zomreli obaja manželia. Cickeva a Šracia napredujú pevne za svojim jediným cieľom vystrojiť svadbu svojim deťom. Vo finálnej scéne sa prenesieme na svadobnú hostinu, kde sa okrem mnohých vážnych tém a zistení dostáva do popredia opäť humor, ktorý vrcholí v podaní Cickevy, po ktorú si príde Angel Samuelov, ktorému sa doteraz akt smrti vždy podarilo zrealizovať: „... Pani Cickeva? To som ja. Angel Samuelov. Anjel smrti. Prišiel som si po vašu dušu. Bodaj by ťa parom skáral a šľak trafil, ty čudo neoperené, vyplznuté... Vypadni, lebo ťa ani vlastná mater nespozná!!!.“²⁰ Jana Olhová svojim fantastickým hereckým výkonom využívajúc hereckú nadsážku privádza diváka do nekontrolovateľného smiechu, čím dokazuje, že aj na smrť v divadelnom prostredí sa dá pozeráť s humorom.

Do určitej miery sa stotožňujem s myšlienkou britského divadelného kritika a nezávislého novinára Marka Fishera, ktorý vo svojej publikácii *Ako písať o divadle* tvrdí, že: „...písať o hercoch sa kritikom často zdá náročnejšie než písať o hre. Na rozdiel od dramatického textu na papieri, herecká práca sa nedá obsiahnuť, odohráva sa pred našimi očami v čase a priestore, zahŕňa gesto, fyzickosť, vzťahy v priestore, pohyb výslovnosť, rytmus a tempo. Je rýchla, plynulá a prchavá, odolná voči bežným slovám.“²¹ Všetko to, čo je vyššie spomenuté sa

²⁰ CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 85.

²¹ FISHER, M. *Ako písať o divadle*. Bratislava: Kultúrny spolok Mloky, 2021, s. 195.

v inscenácii nachádzalo. Herecký výkon najmä v podaní Jany Ol'hovej a Martina Hubu bol špecificky zameraný na komickosť výrazu, ktorá mala pôsobiť na diváka.

Obrázok 6 Scéna z inscenácie Pohreb alebo svadba – čo skôr?

Zdroj: snd.sk [cit. 2021-10-26] Dostupné na: https://snd.sk/inscenacia/3172/svadba-alebo-pohreb?_ga=2.32174462.173523982.1634925705-788179272.1632300086

Inscenácia sa uzatvára na svadobnej hostine, na ktorej sa zúčastňuje aj zamaskovaný Laček Bobiček odhaľujúc svoju krehkosť púšťa sa do konverzácie s mladou veselou dievčinou Pšošiciou, ktorú stvárnila Sára Polyáková. Laček Bobiček na moment uveril myšlienke, ktorú mu vsugerovali teta Šracia a Cickeva, že celý život robil iba to, čo chcela mama, tak nech sa zúčastní svadby. Práve tu ide o vyobrazenie okamihu jednoduchého človeka, ktorý tak ako ostatní, tiež túži po láske a rodinnej pohode. Laček Bobiček sa v konverzácii s Pšošiciou začne demaskovať z bielych tvárových masiek. Na javisku tak opäť vzniká komická situácia, ktorá je vo svojej podstate extrémne smutná, pretože poukazuje na rovinnu toho, že človeka, akým je Bobiček nedokáže nikto milovať. Na javisku vidíme postavy prichádzajúce z „druhej strany“, respektíve zo sveta mŕtvych.

Inscenácia končí ôsmym obrazom s názvom *Pohreb v zime*. Na pohrebe sa zúčastňuje Laček Bobiček. Tento deň začína úsvitom v meste. Nepríjemný upršaný deň, kde hrobár ťahá vozík s rakvou a Bobiček kráča za ním. Na ulici sa zjavia duchovia Alte a Rosenzweiga, ktorých si nikto nevšíma. Alte hovorí: "... Pozri, pohreb. Nieкто kráča za rakvou v daždi. A sám. Toľko som celý život sníval o tom, že za rakvou svojej mamy pôjdem ruku v ruke s krásnou milujúcou ženou. Takou, čo by ma podporila, pridala by sa ku mne svojim jemným ženským plačom, k tomu môjmu škaredému chrapľavému, ktorá by po tom všetkom, išla so mnou domov a uvarila by mi čaj, pohladkala by ma po čele a povedala by mi potichu a chlácholivo taký už je raz život.

Jeden odíde, iný príde. Taký je kolobeh života. To by mi povedala, svojím tichým a hodvábnym hlasom, čo v sebe ukrýva veľký prísľub života.²² V pozadí sa nachádza profesor Kipernej, ktorý kráča za Bobičekom a hovorí: „... A tak som tu, na mieste, kam som bol pozvaný, ako si iste pamätáte zo včerajška. Môžeme začať!“²³

Čo symbolizuje táto inscenácia *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* V podstate každá postava je sebecká, pretože sa riadi a koná výlučne na základe svojich pocitov a za svojimi víziami ide doslova cez mŕtvolu. Dva diferentné akty, z ktorých vyvierajú dve rozličné emócie sú iba symbolom snahy v živote dosiahnuť pre rodinu to najlepšie, čo sami vedia.

2.1 O inscenačných prístupoch režiséra O. Spišáka

V úvodnom popise k tejto inscenácii Činohry Slovenského národného divadla sa píše:

„... Nemysli si, že pochopiť a správne divadelne transformovať Levina je ľahké. Levin je génus. Levin je rébus. Nedajte sa zmiast' anekdotickým pôdorysom hry.“²⁴ O tom, že Ondrej Spišák je renomovaným a etablovaným režisérom svedčí aj vyjadrenie riaditeľky umeleckého oddelenia Habima Theatre- Ruth Tonn, ktorá keď sa v rozhovore s Darinou Abrahámovou spýtala na to, kto bude grotesknú hru *Pohreb v zime* režírovať odpovedala: „... Ten vynikajúci poľský režisér? A ja jej na to: Hej, akurát, že on je Slováč. A ona: Poliak alebo Slováč, hlavná vec, že je to skvelý režisér a bodka. Bodka. Bodka. Spišák Levina robiť môže, povedala táto dáma, ktorá sa s Chanochom ozaj poznala a videla aj jeho prvotnú, osobne režírovanú premiéru našej svadobno - pohrebovej grotesky.“²⁵ Práve na tomto jednom z nie mála vyjadrení môžeme vidieť originalitu a cítiť pýchu na osobnosť, ktorou je práve Ondrej Spišák.

Premiéra inscenácie Levinovej poetickej grotesky sa v podmienkach Slovenského národného divadla síce uskutočnila v roku 2019, no myslím si, že odkaz, ktorý je z nej citeľný stojí za zamyslenie najmä v dnešnej spoločnosti, kedy sme do veľkej miery ovládaní strachom, často krátko absolútnou ignoranciou voči druhým ľuďom. Človek tým, že stojí na pomyselnom vrchole všetkého tvorstva v spoločnosti a uskutočňuje svoje plány, akoby zabúda na ľudský a spoločenský rozmer.

Pohreb alebo svadba – čo skôr? v réžii Spišáka, je sureálnou groteskou, hoci Levin ju označil za burlesku. Divák v inscenácii môže cítiť konflikt medzi náboženstvom a humanizmom. Zaoberá sa človekom, ktorý chce nájsť spoločenské, ale aj životné naplnenie. V inscenácii je možné badať kombináciu totálnej prízemnosti, ktorá sa dostáva do kontaktu s „niečím“ absolútnym, večným, respektíve „niečím“, čo nás presahuje. S mystikou, ktorá je blízka aj režisérovi Ondrejovi Spišákovi. Inscenácia v sebe ukrýva psychologické, filozofické asociácie, ktoré diváka nenechajú upadnúť do stavu emočnej prázdnoty. Práve na základe mystiky, tajomna či odvahy je tu možné nachádzať asociácie s umelcom Marcom Chagallom a spisovateľom Franzom Kafkom.²⁶ V čom sa stretáva poetika Levina a Spišáka?

---

22 CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 85.

23 Tamže, s. 85.

24 ABRAHÁMOVÁ, D.: Levin. [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <https://snd.sk/levin#>

25 ABRAHÁMOVÁ, D.: Levin. [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <https://snd.sk/levin#>

26 CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava: Slovenské národné divadlo, 2019, s. 22.

Už na základe vyššie spomenutého je evidentné, že obaja režiséri a umelci radi využívajú na javisku humor a tematiku smrti. Divadelný kritik a teatrológ Miroslav Ballay vo svojej monografii *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku* konštatuje, že: „...intenzívnym spôsobom zobrazuje polaritu života a smrti. Tematizuje ju s istou dávkou komickosti výrazu, ktorá sa kontrastne mení najmä v dramatických vrcholoch jednotlivých inscenačných opusov.“²⁷ Humor je v mnohých prípadoch až cynický. Podstatné je, že na tento cynický humor sa dá nazeráť v dvoch rovinách. Nejde iba o prvý plán, ktorého cieľom je vytvoriť u diváka emóciu smiechu, pretože druhou rovinou, ktorá je v Levinovej a Spišákovej poetike skrytá je dekódovanie významu či hlbšej myšlienky, ktorá má paradoxne odkazovať k zamysleniu. Ondrej Spišák spolu s tvorivým a umeleckým tímom vytvorili na javisku tragicko-veselú, až bytostne živú hru, ktorej podporným prvkom je jazyk.

Dramaturgička SND Darina Abrahámová sa na tlačovej konferencii vyjadrila, že objavila skvelú slovenskú prekladateľku Silvu Singer, ktorá text prekladala priamo z hebrejčiny. Podľa Abrahámovej slov je to úplne iné, ako keď sa text prekladá už z angličtiny. Preklad z hebrejčiny je živý, akoby až priamo koncipovaný na konkrétnych hercov, ktorí na javisku vytvárajú absurdno-komický príbeh, charakteristický prvkami aj z našej slovenskej kultúry a mentality. V inscenácii je možné hľadať odpovede na rôzne otázky, ktoré nás neustále podnecujú k novému poznaniu.²⁸

Hry Chanocha Levina a Ondreja Spišáka sú vo svojej podstate vtipné, provokatívne a apelujú na diváka, aby vo svojom vnútri zažíval mierny diskomfort, ktorý ale odkazuje k prebudeniu morálneho stanoviska. V oboch poetikách sa nachádzajú tendencie tvorivosti a originálnej divadelnosti, ktorá využíva mnoho hereckých techník vrátane nadsázky.

Divadelná tradícia je rozvíjaná na pozadí symbolizmu, absurdity a expresionisticky ladených tendencií. Veď na to, aby mohla vzniknúť skvelá inscenácia plná rôznych odkazov je nutné pôsobenie na javisku, ktoré vytvára komplexný celok zahrňujúci spoluprácu medzi rôznymi ľuďmi. Čo v konečnom dôsledku robí divadlo divadlom?

- pocit prítomnosti so živými, dýchajúcimi ľudskými bytosťami, ktoré sú plné umeleckého ducha;
- divadlo nás svojou často krát skrytou psychológiou unáša do svojich tajomných príbehov;
- motivuje nás a ponúka nám priestor konfrontovať sa s problémami, no vzápätí nám demonštruje ich riešenia;
- vďaka divadlu sa dostávame do emocionálnych situácií, s ktorými sa prostredníctvom hercov často krát dojíname;
- divadlo nastoľuje spoločenský diskurz, ktorý je reflexiou spoločnosti.

Tieto, ale aj mnohé iné aspekty je možné nájsť v poetike a tvorbe významného izraelského dramatika Chanocha Levina, rovnako ako u originálneho slovenského divadelného režiséra Ondreja Spišáka. Dôležité je podotknúť, že režijná tvorba Ondreja Spišáka nie je jednoznačná.

²⁷ BALLAY, M.: *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2020, s. 80.

²⁸ ZUBOROVÁ, E.: *Recenzia: Aj egomaniak je len človek, presviedčajú v SND*. [online]. 2019. [cit. 2021-10-24]. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/kultura/recenzia-aj-egomaniak-je-len-clovek-p/393403-clanok.html>

Divadelný kritik a teatroológ Miroslav Ballay vo svojej štúdií hovorí, že: „...jeho tvorivý diapazón je takpovediac univerzálny.“²⁹ Nakoľko je poetika, tvorba a režijná činnosť Ondreja Spišáka širokospektrálna v práci sa jej nevenujem podrobne, pretože cieľom práce je snaha interpretovať a nachádzať paralely v poetike Levina a Spišáka v inscenácii *Pohreb alebo svadba – čo skôr?*

Ondrej Spišák disponuje schopnosťou oživiť slová, pretože jeho divadlo je éterické a mystické. Spolu so slovenským výtvarníkom Františkom Liptákom sa radia medzi výnimočných slovenských umelcov a zakladateľov umeleckého zoskupenia *Teatro Tatro*, ktoré predstavuje jedinečný komplex divadelnosti. V scénografii je citeľný odkaz Františka Liptáka, vytvárajúci na javisku fantazijnú poetiku, ktorá diváka na základe jednotlivých, starostlivo-špecifických kontextov prenáša do magických, často neznámych svetov. Hudobnej zložke predstavenia sa venovala slovenská skladateľka Ľubica Čekovská. Kostýmovej zložky sa ujala kostýmová výtvarníčka Katarína Hollá.

Je viac než isté, že Levinova spisovateľská, dramatická, režijná práca je formujúcim a dodnes ťažko prekonateľným rozvíjajúcim sa procesom najmä pre generáciu izraelských dramatikov. Ako je všeobecne známe, vo svojej práci nežal iba úspechy. Na základe svojej krátkodobej inklinácie ku ľavicovej politike si vyslúžil kritické ohlasy. Idey politickej inklinácie pretransformoval aj do svojej tvorby v podobe ikonických satír, ktoré boli plné absurdizmu a obscénnych scén. Aj napriek popularite sa o Levinovi dodnes veľa nevie. Ako napísal izraelský vedec Freddie Rokem vo svojej publikácii *The Labor of Life*: “In comparison with most of his contemporaries in literature and the arts, at least in Israel, who quite willingly expose themselves to the media, consciously creating a public persona and expressing their opinions about political and other issues, Levin fervently guarded his privacy throughout his career, giving only a few, rather angry interviews during his first steps as a writer.”³⁰ V podstate spomenutý citát vypovedá o tom, že Levin si počas svojej kariéry veľmi strážil svoje súkromie, no na druhej strane, vedome si vytváral verejnú osobnosť, prostredníctvom ktorej sa vyjadroval na politické a iné otázky, čo sa prejavilo aj v jeho tvorbe. Postupne, ako sa blížila jeho smrť neprestával písať a neúnavne tvoril, čím rozvíjal svoj jedinečný divadelný jazyk. Evidentná a pochopiteľná zmena nastala v tematike jeho tvorby. Začal inklinovať k smrti a zármutku. Pri písaní hry *Requiem* vytvára dramaturgiu na motívy 3 poviedok ruského spisovateľa Antona Pavloviča Čechova, kde sa zaoberá márnosťou života.³¹ V roku 1994 mu bola udelená *Bialikova cena za literatúru*. Písal do

---

²⁹ BALLAY, M.: Špecifické črty réžie Ondreja Spišáka. In: Slovenské divadlo, 2013, vol. 61, no. 3, s. 281-288. [online]. [cit. 2021-10-28]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/11251023SD032013-281.pdf>

³⁰ ROKEM, F.: *The Labor of Life: Selected Plays*. California: Stanford University Press, 2003. s. 10. [online]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=l8ioz_F4asMC&oi=fnd&pg=PR9&dq=the+labor+of+life++levin&ots=z_109ENXa1&sig=54GP9pVIXvGSHWE_IXkvAIwLqeo&redir_esc=y#v=onepage&q=requiem%20&f=false

³¹ ROKEM, F.: *The Labor of Life: Selected Plays*. California: Stanford University Press, 2003. s. 21. [online]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=l8ioz_F4asMC&oi=fnd&pg=PR9&dq=the+labor+of+life++levin&ots=z_109ENXa1&sig=54GP9pVIXvGSHWE_IXkvAIwLqeo&redir_esc=y#v=onepage&q=requiem%20&f=false

posledného dňa svojho života, no jeho poslednú dramatizáciu s názvom *The Crybabies* už nestihol dopísať, keď v roku 1999 vo veku 56 rokov zomiera.

Záver

Dospievam k záveru, že napriek tomu, že izraelská dráma nedisponuje dlhou divadelnou tradíciou, je evidentné, že jej hry v zastúpení konkrétnych autorov vrátane Chanocha Levina iba potvrdzujú fakt, že izraelské divadlo je vynikajúcim komplexom vtípu, mágie a lásky k slovu. Vo všeobecnosti sa hovorí, že Levin prostredníctvom svojej tvorby obsiahol obrovský dejinný vývoj izraelskej drámy. V Levinových, rovnako ako v Spišákových divadelných dielach, najmä v nezávislom divadelnom združení Teatro Tatro, nás povznáša magickosť a duchovno.

Na druhej strane sú jeho príbehy, tak ako je to evidentné aj v divadelnej *inscenácii Pohreb alebo svadba – čo skôr* plné drsnosti, absurdity, doliehajúcej na obyčajného človeka prežívajúceho utrpenie, ktoré slúži na zabavenie diváka. Jedinečnosť, ktorá tkvie v izraelských dramatikoch je založená na historickom, politicko-náboženskom a spoločenskom pozadí a práve na tom základe sú schopní vytvárať texty plné absurdity, ktorá je vyvážená humorom. Dokážu pracovať s problematikou smrti a života, tak, aby sa divák prostredníctvom živého, plnohodnotného textu, hereckých výkonov, scénografie a hudby dokázal v týchto pocitoch preniesť do diametrálne odlišného sveta. U Levina do sveta plného mystiky.

Inscenačný tím :

Chanoch Levin: Pohreb v zime - dramaturgia a úprava: Darina Abrahámová Pohreb alebo svadba – čo skôr? - scéna: František Lipták - kostýmy: Katarína Hollá - hudba: Lubica Čekovská - réžia: Ondrej Spišák - preklad: Silvia Singer - asistentka réžie: Jana Kopsová - inšpicientka: Ingrid Greššová - text sleduje: Alena Horňáková - technické vedenie: Viliam Švarda - stavby: Martin Brecner - svetlá: Martin Tomaško - zvuk: Mexo - dámska garderóba: Stazka Kunochová - pánska garderóba: Dana Bučíková - masky: Monika Olanová - účinkujú: Luboš Kostelný, Zuzana Kocúriková, Gabriela Dzuríková, Jozef Vajda, Richard Autner, Mária Schumerová, Annamária Janeková, Jana Ofhová, Ivan Vojtek, Martin Huba, Dušan Jamrich, Oldo Hlaváček, Ján Gallovič, Vladimír Obšil, Sára Polyáková, Anna Gajdziková, Erik Žibek, Peter Kiss, Martin Zachar a. i. - Premiéra: 29. a 30. marca 2019, Sála Činohry, nová budova SND Bratislava..

Literatúra a zdroje

- ABRAHÁMOVÁ, D.: *Levin*. [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <https://snd.sk/levin#>
- BALLAY, M.: *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2020. 300 s. ISBN 978-80-558-1524-4.
- BALLAY, M.: Špecifické črty réžie Ondreja Spišáka. In: *Slovenské divadlo*, 2013, vol. 61, no. 3, s. 281-288. [online]. [2021-10-28]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/11251023SD032013-281.pdf>
- CHANOCH LEVIN: *Pohreb alebo svadba – čo skôr?* [Bulletin k inscenácii]. Bratislava : Slovenské národné divadlo, 2019, 96 s.
- DVOŘÁKOVÁ, H.: *Ako nepochovať svadbu*. [online]. 2019. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/508511-divadelny-tip-ako-nepochovat-svadbu/>

- FISHER, M.: *Ako písať o divadle*. Bratislava: Kultúrny spolok Mloki, 2021. 296 s. ISBN 978-80-570-2473-6
- HaBima: *National Theatre of Israel*. [online]. 2020. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://embassies.gov.il/london/culture/IsraeliCulture/Theatre/Pages/HaBima—National-Theatre-of-Israel.aspx>
- LAN, D.: *The World of Playwright Hanoach Levin*. [online]. 2020. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://www.nationaltheatre.org.uk/shows/world-playwright-hanoach-levin>
- LEVY, S.: *Israeli Theatre. A culmination of foreign and native influences*. [online]. 2020. [cit. 2021-10-23]. Dostupné na: <https://www.myjewishlearning.com/article/israeli-theatre/>
- FISCHER- LICHTE, E.: *Úvod do divadelných a performatívnych štúdií*. Bratislava: Divadelný ústav, 2021. 275 s. ISBN 978-80-8190-079-2.
- LIEBRECHT, S. – LEVIN, H. – SOBOL, J.: *Antológia izraelskej drámy*. Bratislava: Divadelný ústav, 2017. 191 s. ISBN 978-80-9190-016-7.
- LEVY, S.: The development of Israeli Theatre- A Brief Overview. In: BAYERDÖRFER, H. (ed.). *Theatralia Judaica II*. Tübingen: Die Deutsche Bibliothek- Cip Einheitsaufnahme, 1996. 239 s. [online]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=KPbU5jJdEYC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Theatralia+Judaica+II&ots=3k1Pu8XH3c&sig=dRsP0xAlsukjpdPfWfla_IDw4tw&redir_esc=y#v=onepage&q=Theatralia%20Judaica%20II&f=false
- ROKEM, F.: *The Labor of Life: Selected Plays*. California: Stanford University Press, 2003. 309 p. [online]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=en&lr=&id=l8ioz_F4asMC&oi=fnd&pg=PR9&dq=the+labor+of+life++levin&ots=z_l09ENXa1&sig=54GP9pVIXvGSHWE_1XkvAIwLqeo&redir_esc=y#v=onepage&q=requiem%20&f=false
- ZUBOROVÁ, E.: *Recenzia: Aj egomaniak je len človek, presviedčajú v SND*. [online]. 2019. [cit. 2021-10-24]. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/kultura/recenzia-aj-egomaniak-je-len-clovek-p/393403-clanok.html>

**Reflection on the surreal-absurd grotesque „A winter funeral“ by Chanoch Levin
in the adaptation of the Slovak national theatre
„Funeral or wedding– which is sooner?“**

At the present time, when the whole world is affected by the Covid-19 pandemic, we are becoming increasingly aware of the importance and significant role of performing arts in society. The cultural and artistic sector, among many other entities, has also suffered on a large scale. The performing arts are experiencing an emergency on a global scale. Over the course of the year, theatres have closed down and transformed themselves into venues, producing online recordings that, at least in this way, have provided a space for the spectator to engage with a 'new form of theatrical experience'. In the context of certain limitations caused by the Covid-19 pandemic, it is important to note that people in general have become more concerned with the existential issues of life, in addition to many seemingly trivial matters. However, in every society there are also individuals who think only of themselves and their own interests and often hurt others with their attitudes. As we have the opportunity to see in the production of Funeral or Wedding - which comes first?.

Mgr. Ingrida Hudecová
Katedra kulturológie, FF UKF v Nitre
Hodžova 1
949 01
ingrida.hudecova@ukf.sk